

ШОЪЛ ТАВЫСЫ

РЕСПУБЛИКАЛЫК
ЯМАГАТ-ПОЛИТИКАЛЫК ГАЗЕТА

ГОЛОС СТЕПИ

РЕСПУБЛИКАНСКАЯ
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

№ 37 (8621)

15 СЕНТЯБРЬ

2016 йыл

КИШИ ЮМА

КЫРК КИЙИК

1931-нши йылдан алып шыгады

18-нши сентябрь – САЙЛАВЛАР КУЪНИ

Законлы ыхтыярымызды дурыс кулланайык

Эртеректе билдирилгенлей, келип турган каты куън – 18-нши сентябрьде савлай Россия элимиз бойынша РФ Федераллык Йыйынынын Госуларстволык Думасына эм Дагестан Республикасынын Халк Йыйынына депутатларды сайлавлар озгарылады.

Быйылгы сайлавлардынъ маънеси уйкен экени сонынъ атыннан белгили. Биз, сайлавшылар, патшалыгымыздынъ эм республикамыздынъ йогары парламентлерине депутатларга кандидатларды сайлаймыз. Халк сайлаган депутатлар сонъинда Россиядынъ эм Дагестаннынъ алдыдагы келеяткан 5 йылларга оърленуъв йолларын белгилееклер. Сол себептен коьп туьрли кандидатлар ишиннен тийислилерин сайлав – ол биз уьшин эм борыш, эм уйкен яваплылык.

Быйылгы сайлавлар енъил болмаган халклар ара аьллеринде оьтедилер. Куьнбатар эллерининъ Россияга карсы салган экономикалык санкциялары, Сирияда юрип турган согыс, савлайы бу яктагы регионда туьзилген авыр аьллер, конъысы Украинада болып турган ислер. Бу оравлыктар россия экономикасы энди ги де аягына турмаган заманларда басланып, патшалыгымыздынъ тынышлыгы уьшин заьлимдей кавыфлык салатаганын есте тутув керегеди. Мундай аьллерде экономикады оьрлентуъв, коьплеген социаллык сораьларды шешуъв кыйынлы. Россия энди ги де дунья экономикасынынъ ший мал ресурсы болып калады. А берк экономикасыз аьли ги заманларда элди де, армияды да, халкты да саклав енъил тувыл. Сол себептен россия сайлавшылары янъы сайланаяк депутатлар ал деп элдинъ экономикасын тийисли орынга коьтеруъв уьшин баъри куьшин де салар деп сенедилер.

Бу сайлавларда биз Дагестан Республикасынынъ оьр парламентине де депутатларга кандидат

ларды сайлаймыз. Буьгуьнлерде республика бажарымлы, сенимли, туьзилген аьллерди терен анълайтаган талаплы куллыкшы депутатларды куьтеди. Аьли ги заманда Дагестан Аькимбасы Рамазан Абдулатипов аьне яде мине округтынъ депутатларын «оьсуъв точкаларына» эс бермеге, маъселелерди коьрмеге эм солар бойынша тийисли коьмегин этпеге шаьырады. Соьйтип ол кандидатлардынъ сайлав алдындыгы программалары ис пен яшавга шыгарылувы керегин аян белгилейди. Тек сол заман сайлавшылар оьз депутатларына, а дурысын айтканда сайлавлардынъ маънеси барлыгына ынанмага болады.

Аьли ги сайланаяк депутатлардынъ алдынды бек коьп социал-экономикалык маъселелер турады. Тек соларды туьз кепте шешуъв уьшин эски стереотиплер аз. Сол сораьларды шешуъв уьшин ал деп республикалык, тап федераллык бюджетлерининъ каръжлары керегеди. А республика, патшалыгымыз – олар бас деп регионлардынъ оьзлери экенин мутув керек тувыл. Сонынъ уьшин ерли-еринде заманы ман налоглар, баска келимлер йыйналмага, ерли производство объектлери курылмага, ис орынлары туьзилмеге, авыл хозяйствосы оьрленмеге керек. Аьли ги заманларда тек соьйтип кыйынлы аьллерди енъмеге болады. Баъри де сайлавшыларды 18-нши сентябрьде оьз сайлав участокларына келмеге эм тийисли партиялар, кандидатлар уьшин оьз тавысларын бермеге шаьырамыз. Оьзимизге берилген конституциялык ыхтыярымызды дурыс кулланайык, сайлав бюллетенин колымызга алып, оьз ойымызды билдирейик!

Ногай районнынъ сыйлы яшавшылары!

«Ногайский район» МО Депутатлар йыйыны эм администрациясы сизди Дагестан халкларынынъ бирлик куьни мен кутлайды.

Дагестан ямагатын тыпакластырув идеясы ман негизленген бу байрам Дагестан тарихи коьп миллетли халктынъ бирлесуъви кайсы бир кыйынлыктарды да оьтпеге, онынъ эркинлигин эм бойсынмасын-гына якламага амал берген, патшалыкты беркитуъвге йол ашкан.

Буьгуьн Дагестан халкларынынъ бирлик куьнинде бу байрам бизим районымыздынъ эм республикамыздынъ яшавшыларынынъ ямагаты эмишликти эм макулласувлыкты беркитуъвге, бизим Тувган Элимиздинъ социал-экономикалык эм ян-коьнъил оьрленуъви уьшин армаган да тыпакластырмага, патриотизмди коьтермеге онъайлык бередиди.

Сизинъ баьринъизге эм сизинъ аьллеринъизге наьсипти, беркден савлыкты, тынышлыкты, эм оьрленуъвди йорайман.

К.ЯНБУЛАТОВ,

«Ногайский район» МО аькимбасы.

15-нши сентябрь – ДАГЕСТАН ХАЛКЛАРЫНЫНЪ БИРЛИК КУЪНИ

Тыншаюв куьни акында

Дагестан Республикасынынъ Президентининъ 2011-нши йылдынъ 6-ншы июлинде алынган 104 номерли Токта-сына коьре, Дагестан Республикасынынъ Оькимети 2016-ншы йылдынъ 15-нши сентябрь куьнин тыншаюв байрам куьни деп беркиткен.

Оьмирлер узагында сыналган дослык

Муннан 5 йыл артта, 2011-нши йылда, Дагестан Республикасынынъ Президентининъ Указы ман 15-нши сентябрь куьни Дагестан халкларынынъ бирлик куьни деп официаллы кебинде беркитилген эм сол йыл биринши кере республика байрамы эсабында белгиленген. Соны яшавга киритуъв акында аьли де 2010-ншы йылдынъ декабринде болып озган Дагестан халкларынынъ съездинде карар алынган эди.

Соны ман быйыл бу ийги ниетли байрам республика еринде 5-нши йыл белгиленеди. Болса да дагестан халкларынынъ оьзлери ара кардашлыгы, татымлыгы эм бир ниетлиги оьмир-оьмири бир бирининъ янында конъсыласып яшап келгеннен алып тутылып барады. Сол дослыгымыз эм бирлигимиз акында, аьлимлердинъ айтувы ман, эки мынъ йыллардан бери белгили. Дагестан халклары кыйынлы сынаьв басына туьссе де, паракатлы туьзилис йылларында да тиллери туьрли болса да, тилеклери бир болып келгенлер. Соны боьтен де бек дагестаншылардынъ яьлары оьткир сезгенлер. 18-нши юзийллыкта Дагестанга шапкынлык эткен фарс падишахы Надир ерли яшавшылардынъ тыпаклыгын, йигерлигин бузып болмаганда, булай деген: «Эгер шах акылыннан саскан бол-

са, Дагестанга дав ман барсын!». Сол бирлигимиз оннан сонъ да 19-ншы оьмирдеги Кавказ согысында, Шамильдинъ заманында (Шамильге ногайлар да коьмек эткенлер), 1920-ншы йылларда ортак бир автономлы республикамызды туьзгенде, 1930-ншы йыллардагы курылысларда, 1940-ншы йыллардагы Уллы Аталык согысы эм оннан сонъгы авыр заманларда, 1950-80-ншы йыллардагы тынышлы ислерде, 1999-ншы йылда дагестан ерине халклар ара бандит куьплери киргенде айлакта яркырап коьринген.

Биз оьзимиздинъ дагестаншылар, бир дагестан халк экенимизди, боьтен де, тувган еримизден эрекке кеткенде артык сеземиз. Сонда йыракта биз, туьрли миллетлер болсак та, баьрин де сукландырып, тап бир атадананадан тувган кимик катнасамыз.

Ол катнасувлык, дослык, ердеслик тек бизге, дагестаншыларга, келисли болар. Бизим школа, студент, армия, ис дослыгымыз бизди оьмирге тыпакластырады. Дагестаншылар дослыкка сондай да алал экени акында яшавдан мынъ мысаллар келтирмеге болады!

Яшав армаган барады, ол туьрленеди. Бизге келеекте де сондай бирлигимизди аявлап сакламага эм беркитип бармага керегеди. Бизден сонъгы несиллер де сол тыпаклыкты баалап билсинлер. Аьли ги заманларда бизге сондай бирлесуъвимиз республикады авыр аьллерден шыгарув, оны оьрлентуъв уьшин бек керекли. Сол себептен буьгуьнги Дагестан халкларынынъ бирлигининъ куьни бизим ортак бир дослыгымыздынъ, тувган еримиздинъ эм ортак бир бактымыздынъ яркын шайыты болмага тийисли.

Сондай ийги байрам куьни мен баъри дагестаншыларды, авылдасларымызды кутлаймыз. Баьринъизге де тынышлы яшавды, берк дослыкты, эмишликти, берекетли онъысты эм таза наьсипти йораймыз.

Байрамынъыз хайырлы болсын, оьрметли ердеслер!

Оьрметли ердеслер!

Сизди Дагестан халкларынынъ бирлик куьни мен кутлайман.

Бу байрам бизим аьр биримиз уьшин янга якын бирлесуъвдинъ эм аданаслык, дослыктынъ, халклар ара тынышлыктынъ эм Элимизге суьйимликтинъ, анъ-акыл яктан эркин оьрленуъвдинъ белгилерин ашыклап коьрсетеди. Дагестан халкларынынъ бирлик куьни – ол тек тарих яьыннан толысынша маъне берилген куьн тувыл. Ол биз бирге болсак куьшилимиз деген маънеди анълатады. Армаганда да дагестаншылар оьз Аталыгынынъ патриотлары болып калаягына, Дагестаннынъ эм Россиядынъ данъклыгын саклаягына эм арттыраягына шексинмеймен.

Сизге паракатлы таза коькти, ден савлыкты, наьсипти, узак оьмирди эм коьп куванышларды йорайман.

В.ДЕРЕВЯНКО,

Дагестан Республикасынынъ Аькимбасынынъ Сырт территориаллык округындагы Толы ыхтыярлы ваькили.

Меморандум
дагестанских региональных отделений всероссийских политических партий, участвующих в избирательных кампаниях по выборам депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации, Народного Собрания Республики Дагестан «За честные выборы!»
(г. Махачкала, 16 августа 2016 года)

Мы, представители дагестанских региональных отделений всероссийских политических партий, участвующих в избирательных кампаниях по выборам депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации, Народного Собрания Республики Дагестан, приняли нижеследующий меморандум.

В настоящее время Республика Дагестан вместе со всей страной, Россией, переживает исключительно ответственный период своей истории. Перед нашим обществом стоят задачи выхода на новый уровень социально-экономического развития, повышения уровня жизни граждан, усиления эффективности органов власти, преодоления коррупции.

Серьезной угрозой настоящему и будущему, препятствием на пути решения вопросов общественного развития, удовлетворения запросов граждан являются действия деструктивных сил, пытающихся, спекулируя на наболевших проблемах, дезориентировать наше общество, разжигать конфликты, внести разлад в семью дагестанских народов.

В создавшихся условиях крайне своевременным шагом является консолидация всех здоровых общественных сил, политических

партий на основе ценностей созидания и согласия, патриотизма и ответственности.

Мы подчеркиваем свою приверженность демократическим идеалам, закрепленным в Конституции Российской Федерации, Конституции Республики Дагестан, утверждающим фундаментальные цели и ценности нашего общества: справедливость и свободу, человеческое достоинство и благополучие, защиту семьи и Отечества, единство многонационального народа.

Мы осознаем, что наши политические взгляды различны. Но мы считаем наши различия – ценностью и выступаем за свободную открытую дискуссию и политическую конкуренцию, за настоящую демократию, являющуюся основой стабильного развития нашей республики. В Дагестане в последние годы налаживается взаимодействие всех конструктивных сил общества.

Мы намерены способствовать проведению свободных, честных и справедливых выборов на основе принципов открытости и уважения ко всем участникам избирательного процесса в соответствии с нормами законодательства Российской Федерации, Республики Дагестан.

Мы будем оказывать содействие избирательным комиссиям на местах в целях проведения выборов на высоком организационном уровне.

Мы сделаем все возможное, чтобы не допустить использования противоправных технологий, распространения недостоверной информации и заведомо ложных высказываний в адрес политических партий и других участников избирательного процесса, материалов, порочащих честь и достоинство кандидатов. Мы выступаем против применения «грязных» избирательных технологий, методов «черного пиара».

Мы обращаемся ко всем участникам избирательного процесса с просьбой следовать традициям уважения человеческого и национального достоинства, не допускать действий, унижающих гражданина.

Мы призываем средства массовой информации, общественные объединения, граждан осуществлять широкий общественный контроль на всех этапах избирательной кампании.

Мы считаем недопустимым в предвыборной борьбе осуществление каких-либо действий, которые могут быть расценены избирателями в качестве оправдания экстремистской,

террористической или любой другой противоправной деятельности. Попытки разжигания межнациональной, межрелигиозной и иной розни, противоречащей нашей культуре и традициям, будут пресекаться, а лица, их предпринимавшие, – привлекаться к ответственности.

Мы осуждаем призывы некоторых лиц воздержаться от участия в выборах, так как прийти на избирательные участки и проголосовать – это конституционное право и гражданский долг каждого избирателя.

Мы обязуемся укреплять социальную стабильность Дагестана, духовно-нравственные и культурные традиции народов Дагестана, российской нации. Мы всецело поддерживаем созидательные преобразования, осуществляемые в республике.

Мы верим, что предстоящие выборы еще раз подтвердят сплоченность дагестанского народа, его единство с народами России. У нас – общая судьба, единая стратегия равноправного развития и сотрудничества во благо российской нации, нашего великого Отечества – Российской Федерации!

Мы – за честные выборы!

Х.И. Шихсаидов,
секретарь Дагестанского регионального отделения политической партии «ЕДИНАЯ РОССИЯ».

К.М. Давдиев,
руководитель регионального отделения политической партии «СПРАВЕДЛИВАЯ РОССИЯ» в Республике Дагестан

М.Г. Махмудов,
руководитель Дагестанского регионального отделения политической партии «Коммунистическая партия Российской Федерации»

К.М. Адигюзелов,
руководитель Дагестанского регионального отделения политической партии «Либерально-демократическая партия России»

Н.М. Шанавазов,
руководитель Дагестанского регионального отделения политической партии «ПАТРИОТЫ РОССИИ»

М.Г.Шабанов,
руководитель Дагестанского регионального отделения политической партии «ПАРТИЯ РОСТА»

А.М. Кадиев,
руководитель регионального отделения политической партии «Трудовая партия России» в Республике Дагестан

А.А. Магомедов, руководитель регионального отделения политической партии «Союз Труда» в Республике Дагестан

М.Д. Мехтиханов,
руководитель Дагестанского регионального отделения политической партии «Российский Объединенный Трудовой фронт»

Г.У. Узарханов, руководитель регионального отделения политической партии «Партия Возрождения России» в Республике Дагестан

М.Н. Яхьяев, руководитель регионального отделения политической партии «Российская партия садоводов» в Республике Дагестан

Тавыс беретaгaнлaр уьшин керекли билдируьв

2016-ншы йылдынъ 18-нши сентябринде Россия Федерациясынынъ Федераллык Йыйынынынъ етинши кере шакыртылатаган Государстволык Думасына эм Дагестан Республикасынынъ алтыншы кере шакыртылатаган Халк Йыйынына депутатларды сайлавлар ыткериледи.

Сол куьн Россия Федерациясынынъ граждaнларына РФ Федераллык Йыйынынъ Государстволык Думасынынъ 450 депутатларын сайламага керегеди: солардынъ ишинде 225-ин – политикалык партиялары ман коьрсетилинген кандидатлардынъ федераллык списоклары бойынша (олай дегени, пропорционаллык йорыгы бойынша) эм 225-ин – бир мандатлы сайлав округлары бойынша (мажоритарлык йорыгы бойынша) регистрацияланган кандидатлар сырасыннан. Сонынъ уьшин Россия Федерациясынынъ ерлеринде 225 бир мандатлы сайлав округлары туьзилген, сонынъ эсабында Дагестан Республикасы бойынша – 3 бир мандатлы округлары: сырт № 10, орта-

лык № 11 эм кубыла № 12. Ногай районы сырт бир мандатлы № 10 округна киреди.

Дагестан Республикасында Халк Йыйынына депутатларды сайлавлар пропорционаллык йорыгы, ортак бир республикалык округы бойынша политикалык партияларынынъ регионаллык боьликлери мен коьрсетилинген кандидатлар сырасыннан 90 депутатлар сайланаяк.

Тавыслав ыткерилетаган куьн сайлавшы оьзи сайлавшылар списогына киргистилген сайлав участогына келип болмаса, ол сол заман сонынъ себебин коьрсетип, язылма аьризеси негизинде территориаллык сайлав комиссиясында яде участок сайлав комиссиясында (7-нши сентябрьден 17-нши сентябрьге дейим) открепительный шайытлама алмага эм ол оьзи тавыслав куьнинде кайсы сайлав участогына келип болса, сонда тавысын бермеге болады.

Тавыслав уьшин меканда яде сонынъ тувра алдында аьр бир участок сайлав комиссиясы информационлык стенд туьзеек. Соларда сайлавлар бюллетеньлерине киргистил-

ген политикалык партиялары, кандидатлар акында информация орынластырылаяк.

Келип турган сайлавларда тавыслав уьшин сайлавшы уьш сайлав бюллетеньлерин колына алаяк: федераллык сайлав округы бойынша (сонда кандидатлардынъ федераллык списокларын регистрация эткен политикалык партияларынынъ атлары коьрсетиледи) тавыслав уьшин бюллетенин; бир мандатлы сайлав округы бойынша (сонда регистрация этилинген кандидатлардынъ алфавит йорыгы бойынша тукумлары, атлары эм аталарынынъ атлары коьрсетиледи) бюллетенин эм ортак бир республикалык сайлав округы бойынша (сонда оьз кандидатларынынъ республикалык списокларын регистрация эткен савлайроссиялык политикалык партияларынынъ Дагестан регионаллык боьликлерининъ атлары коьрсетиледи) бюллетенин.

Коьзи бойынша сакат болган Россия Федерациясынынъ граждaнларынынъ сайлав ыхтыярларын яшавга шыгарув эм келип турган 2016-ншы йылдынъ 18-нши сентябрин-

деги сайлавларда оларга толы аьлде катнаспага амал беруьв ниет пен, Дагестан Республикасынынъ Сайлав комиссиясынынъ карары бойынша специальли трафаретлер аьзирленген. Сонда политикалык партияларынынъ яде регистрация этилинген кандидатлардынъ атлары эм тукумлары орынласатаган сыдыралар бойынша сайлав бюллетенининъ онъ бетинде белги салынмага тийисли квадратлар орынына тесиклери бар.

Сайлавларда катнасуьвдынъ баьри соравлары бойынша сайлавшы участок, территориаллык яде йогарыда турган сайлав комиссияларында керекли аньлатувлар алмага болады.

Оннан баскалай, сайлав ыхтыярларын канагатлав бойынша, сонынъ санында тавыславдынъ йорыгы эм юриси акында керекли информация ман Россия ЦИК официаллык сайтында (www.cikrf.ru), Дагестан Республикасынынъ Сайлав комиссиясынынъ сайтында (www.dagestan.izbirkom.ru) таныспага болады.

А.ГАНИЕВ,

Ногай районынынъ территориаллык сайлав комиссиясынынъ председатели.

Аыр бир дагестаншы катнаспага керек

Бу йылдынъ 9-ншы сентябрь айында «Бизим Партия – Дагестан» деген шақырув астында агитациялык десанты Ногай районынынъ сайлавшылары ман йолгыс озгарды деп РИА «Дагестан» муниципалитеттинъ пресс-службасы билдиреди. Делегация тизимине ДР Баспа эм информация министри Бурлият Токболатова, ДР Ветеринария бойынша комитетининъ председатели Вахмурад Курчаев, республикалык СМИ вакиллери кирген эдилер. Йолгыгста авыл поселениелер аккимбаслары эм депутатлары, муниципаллык властьлерининъ вакиллери, окытувшылар, савлык саклав эм маданият куллыкшылары, белсенли яслардынъ эм ямагат организацияларынынъ вакиллери, район СМИ вакиллери ортакшылык эттилер.

Ногай район аккимбасы Казмагомед Янбулатов районга келген агитдесантынынъ вакиллери мен йыйылганларды таныстырды эм келгенине разылыгын билдирди.

– Буьгунъ биз сырт сайлав округы бойынша республикалык агитациялык десантынынъ агзалары ман йолгысаметиз. Йолгысаметиз Ногай районында ДР Халк Йыйынына эм РФ ФС Государстволык Думасына 18-нши сентябрьде ѳьтеек сайлавлар йогары уйгынлы ѳьлшемде озгарар ушин баъри куьшимизди салмага керекпиз, – деди муниципалитетлер етекшиси.

Б.Токболатова баъри сайлавшыларды да келезтирган сайлавларда белсенли катнас тутпага шақырды.

– Сайлавлар тамамлары коьплеген яшавшылардынъ кызыксынувларын коьрсетпеге керек. А ол зат тек бир сайлавшылардынъ йогары белсенлиги мен байланыслы. Олар ушин баъри затты да баскалар этер деп , сайлавга бармага суьймейтаган аьдемлер дуьрыс этпейдилер. Биз ѳз бактыларымыздынъ иеси боламыз. Баъри сайлавшыларды да ѳз гражданлык

яваплыгын коьрсетип, 18-нши сентябрьде сайлав участогына келип, ѳз гражданлык борышын толтырмага шақыраман,– деди министр.

Вахмурад Курчаевтинъ белгилеви мен сосындай акция республикада биринши кере озгарылады. Акция Дагестан Аккимбасы Рамазан Абдулатиповтынъ ойы бойынша ѳьтеди.

– Тек бизим шалысувларымызды косьп, биз кайбир затларды туьрлендирмеге болаягына сенемен. Савлай элимиз бойынша ызгы он йыллар ишинде сайлавлар озгарылувынынъ маьселеси – ол сайлав участокларына аьдемлердинъ осал келуьви болады. Бу йыл бизим алдымызда калалар эм районлар яшавшыларын, олар ушин бирев туьыл, олар ѳзлери келип тийисли кандидатка тавысын берсин деп кызыксындырмага борыш турады, – деди В.Курчаев.

2016-ншы йылдынъ сайлав кампаниясыннынъ билдируьвлери барувы буьгунги акциядынъ бас мыратлары болады, – деп белгиледи Ногай районынынъ Ямагат палатасынынъ председатели Эльмурза Саитов.

– Сайлавшыларга, аыр бир дагестаншыга сайлавларда катнаспага керек дегенди еткеруьв, агитдесанттынъ борышы болады. Буьгунги сайлавлардынъ озгарылувынынъ баскалыгы не зат этилген, эм не зат этилинееги акында терен ойланув аьлинде ѳьтеди. Партияга катыспай, яшавшылар арасында абырайы, эдаплыгы, билими бойынша тийисли болган аьдемлерди сайлав – бас борыш болады. Сайлавшыларга 18-нши сентябрьде ѳз сайлавын этер ушин, бу сапатлар маьнели болмага тийисли,– деди Э.Саитов.

Шара район маданият уйининъ, районнынъ художестволык самодеятельность коллективлери мен, окувшылар ман азырленген концерт программасы ман тамамланды.

А. МУСАКАЕВА,
РИА Дагестан.

Кутлавлар

Баалы дагестаншылар, аявлы авылдаслар!

Сизинъ баьринъизди де тувган республикамыздынъ энъ де ярык эм таза байрамы – Дагестан халкларынынъ бирлик куьни мен кутлайман!

Бизим уллы Аталыгымыздынъ, сонынъ санында республикамыздынъ тарихинде халклар ара бирлиги, дослыгы эм тыпаклыгы дайым да ямагатымызды бирлестируьвши эм ѳьрлендируьвши куьш болган. Буьгунги байрам ол Дагестан ямагатынынъ янъы ийги аьдети эсабында яшавымызга 5 йылдан бери киритилип келеди. Биз оны янъы ийги аьдет десек те, байрамнынъ маьнеси туьп-тамыры ман теренге, халкларымыздынъ буьрингы эски дослык эм кардашлык катнасувларына кетеди. Республикамыздынъ янъы ѳьрленуьв кезегинде биз тил бирлигимиз негизинде аян етимислерге етисип баслаганмыз. Алдыда оннан да коьп уьстинликлерге етисермиз.

Бу нурлы йылы байрам куьнинде баъри авылдасларга эмишликти, тил бирликти, наьсипли яшавды эм янъы илгери ис табынышларды йорайман.

У.УМАХАНОВ,

РФ Федераллык Йыйынынынъ Государстволык Думасына депутатка кандидат.

Сыйлы дагестаншылар! Ногай район яшавшылары!

Сизди Дагестан халкларынынъ Бирлик куьни мен кутлайман. Бу байрам Дагестан Республикасынынъ коьп миллетли халкын бирлестируьв эм тыпакластырув байрамы болады. Дагестан Республикасынынъ яшавшылары ѳзлери ара бирге басларыннан коьп кыйынлыкларды уьстинликли ѳьткергенлер. Буьгунги куьннинъ белгиленуьви дагестанлы халклардынъ дослыгынынъ шайыты болады. Халктынъ бирлиги бизим сакланмага керек баасыз байлыгымыз, неге десе сол ямагаттынъ ѳьрленуьвине эм ѳьсуьвине уьйкен себеплигин тийдиреди.

Баьринъизге де берк ден савлыкты, тынышлыкты йорайман.

М.МАМАЕВ,

ДР Халк Йыйынына депутатка кандидат.

Аявлы дагестаншылар, Терекли-Мектеб авыл яшавшылары!

Дагестан Республикасынынъ туьрли миллетли халкларынынъ Бирлик куьни мен ак юректен кутлайман. Бу байрамнынъ белгиленуьвининъ маьнеси бек уьйкен. Ол бизге бир-биримизге юьвек болмага амал бередит. Географиялык, политикалык, экономикалык аьлдер дагестан халкларынынъ маданият эм тарих яктан бир ердегиге де усамаган бирлигин кеплегенлер.

Бизим республикамызда коьп туьрли миллетли халклар яшаса да, ортак аьдетлеримиз бар. Сол да бизим бирлигимизди, татымлыгымызды коьрсетуьвдинъ нышаны болады.

Сизди сыйлы дагестаншылар, бу байрамнынъ белгиленуьви мен кутлап, аыр биринъизге наьсипти, тыпаклыкты, йогары уьстинликлерди сагынаман.

З.АДЖИБАЙРАМОВ,

«село Терекли- Мектеб» СП МО аккимбасы.

Коьшпели елдинъ бесиги

Ўьткен уллы юма куьн Ногай районынынъ маданият уйинде ДР ат казанган маданият куллыкшысы, РФ Журналистлер союзынынъ агзасы Эльмира Юнус кызы Кожаяевдынъ тувган куьнине багысланып, «Коьшпели елдинъ бесиги» деп аталып, яратувшылык кешлиги болып озды.

Сол куьн Эльмира Кожаяевды ДР Баспа эм информация министри Бурлият Токболатова, «Ногайский район» МО аккимбасы Казмагомед Янбулатов, «село Терекли-Мектеб» СП МО аккимбасы Зейдулла Аджибайрамов, «село Кумли» СП МО аккимбасы Руслан Насыров, ДР халк поэти Космина Ибрапилова, республикалык газеталардынъ эм журналлардынъ бас редакторлары, Карашай-Шеркеш Республикасыннан, Ставрополь крайыннан язуьвшылар эм поэтлер кутлап, яратувшылык кешликте ортакшылык этип кеттилер. Солай ок, кешликте Эльмира Кожаяевдынъ яратувшылыгы ман юьвек таныс йолдаслар, дослар, юьвеклар катнастылар.

Эльмира Юнусовнадынъ яратувшылыгына багысланган шара онынъ туьрли йылларда алган суьвретлерин коьрсетуьвден басланды. Суьвретлер выставкасын белгили суьвретши Володя Уразакаев ашты эм юьритти.

– Буьгунъ сизинъ коьз алдынъызда Эльмирадынъ туьрли йылларда, ол катнаскан согыс майданларда, элимиздинъ белгили аьдемлери мен йолгысып, алган суьвретлери, – деди ол.

Сол ерде ок онынъ «Янымнынъ уьлерткиси» деген китабининъ презентациясы да болып озды. Соны да усташа шаир Гульфира Бекмуратова юьритти. Ол китапке кирген, юьрекке тийген асарларда токталып, соларды окыганда, ѳзинде тувган сезимлери мен боьлишти.

Яратувшылык кешликтинъ барысында мерекешиге ѳзининъ йылы йоравларын ДР Баспа эм информация министри Бурлият Токболатова айтып озды. Ол Эльмира Юнусовнага яратувшылыгы уьшин, ѳзининъ янына билимли, талаплы аьдемлерди йыйнап болув ѳьнери уьшин разылык билдирди.

– Эльмира Кожаяевдынъ алып бара таган йолы философиялык йол болады. Онынъ язган сыдыралары терен ойлары ман, таза суьйим сезимлери мен бай. Ол дайым ѳзин халкымызга багыслап келе таган аьдем, онынъ юьреги таза эм халкыннан да сол тазалыкты куьтип туратаган киси, – деди «Ногайский район» МО аккимбасы Казмагомед Янбулатов.

Эльмира Кожаяевдынъ яратувшылыгы билимли, акыллы, адабиятты ийги билген, саниятты баалап болган аьдемге каратылган. Онынъ аыр бир асары окыганды ѳйландырмай болмайды.

Кешликте айтылган соьзлердинъ аыр бирисин алып карасак, Эльмира Кожаяевдынъ яркын яратувшылык бактылы аьдем экенин коьремиз. Ол ѳзининъ сав яшавын маданиятка, журналистикага багыслап келген. Ога, онынъ яратувшылыгына багысланган кешликте мерекешидинъ авторлык ногай композиторлары ман язылган йырлары йырландылар. Эльмира Юнусовна ѳзи де замансыз яшавдан тайган, элимиздинъ белгили увылларына, кызларына багыслаган ятлавларын йогары сезимлер мен окып озды.

Эльмира Кожаяевдынъ яратувшылыгына багысланган мерекели кешлиги йогары дережеде ѳьтти. Ол ѳзи кешликтинъ уйгынлаган аьдемлерге уьйкен муьсиревли разылыгын айтты.

А. МУСАКАЕВА.

Суьвретте: кешликтен коьринис.

УКАЗ

Янъы савгалар беркитилген

Янъыларда Дагестан Республикасынынъ Аккимбасы Рамазан Абдулатипов «Дагестан Республикасынынъ патшалык савгалары акында» деген 1995-нши йылдынъ 2-нши октябриндеги Дагестан Республикасынынъ Законынынъ 7.18 эм 7.22 статьялары ман келисли кепте айырым Указын шыгарган.

Сол Указга коьре «Дагестан Республикасында физический культура эм спорт тармагында казанган етимислери уьшин» деген медаль эм «Яс-яькады патриотлык тербиялавга эткен косьмы уьшин» деген Совет Союзынынъ эки кере Баьтири Амет-Хан Султан атындагы медаль республикалык патшалык савгалары эсабында беркитилген.

Термеде йолыгыс

Стамбулда 27-29-ншы августта «Этно-спорт» деген маданият фестивали уйгынланып ытти. Шарада миллет спорттынъ туърли кеплери бойынша ярыслар ытти. Оннан баска болып, Турцияда яшайтаган миллет ямагатлыкларга коьшпели авылларды коьрсеткен маданиятлык фестивали уйгынланган эди. Сол выставкалардынъ бириси меним эсимди ыбзине каратты. Эм мен бизим ногайлар, терме кураягын эртеден эситип, балаларымды, хатынымды алып, байрамга йолландым. Фестиваль озгарылаяк «Безирганбахче» майданына янасканда, биз балалык шагында ыбз якларымызда завыкланатаган тувган шоьлдеги байрамына баргандай болдык.

Бир ок заманда сол майданда коьп шаралар озгарылдылар. Мени, йогарыда белгилегенлей, боьтен де, маданиятлык выставкасы кызыксындырды.

Термелердинъ арасында йогарында Алтын Ордадынъ байрагы болган терме-ди коьрдим. Абытымызды куьшейтип биз ога янастык.Эм касына янасканда, биз Стамбул каласынынъ Ногай ямагатынынъ басшысы – басында боьрки мен, белинде белбавы болган, шепкен кийген сыйлы Вейсел Демир мен суьвретке туьспеге суьйгенлерди коьрдик. Хатыным Вейселди ногай шырайлы болганын, эм ол тап янъы Терекли-Мектеб авылыннан келгендей этип коьрингенин белгиледи. Мен маскаралап, ол Тукуй-Мектебтен келген болар дегенди айттым. Ол бизди коьрип йылы йолыкты. Эм термединъ ишине кирынъиз деп шақырды. Онда онынъ аьптеси Айнур Демир ногай ытпек эм янъы асылган ногай шай ман конакларды сыйлап туры эди.

Басындагы ак тастары ман ол ногайлардынъ конакшылыгынынъ келбетин ашык этип коьрсететаган эди. Вейсел эм Айнур Демир джембойлыклар болатаганын, а олардынъ ата-бабалары Турцияга Кавказдан коьшкенлери акында белгилегим келеди. Эм онынъ калган ювыклары тувган еринде, Ставропольдинъ Нефтекумск районында орынласкан Кара-Тоьбе, Ильяс-Кишлау, Бияш авылларында яшап калганлар.

Мен Вейселди ыбзимнинъ аьелим мен таныстырдым. Эм биз аякларга куйылган ногай шайдан таттык. Биринши кере терме ишинде болган увылым, балалыгымда тап меним ыбзимдей болып, ногай ытпекти шайга малып ашайтаган эди. Дуныядынъ бир алыс муьйисинде, ойларында сени термеде ыбз конакларын йолыгып, ногай шай ман сыйлаган ата-бабалардынъ дуныясына аькететаган ерди табатаганынъ акында сезимлерди коьрсетпеге бек авыр экен. Мендей болып, ногай термесине тартылган, Стамбулда яшайтаган коьп ногайлар ман таныстым. Сол термеге яслар да келдилер эм олардынъ арасын-

да ыбз ана тилин ийги билген эм билмесе де, оны аьнлаганлар да бар эдилер. Эм биз баьримиз де Турцияда ногай тил курсларын уйгынламага керек деген ойда токтастык.

Аньсыздан Турция Президенти Реджеп Тайип Эрдоганнынъ увылы Билял Эрдоганнынъ бизим ногай термесине аньсыздан бир неше Стамбул каласынынъ чиновниклери мен бирге келуьви мени сейирсиндирди. Бизим баьримиз бен де термеде олтырып, ногай ытпек пен шай ишкен Билялдынъ аьдемлигине сейирге калдык. Стамбул каладынъ Ногай ямагатынынъ басшысы Вейсел Демирдинъ «Бу тувган еримизден, Кавказдан келген бизим ногайымыз» деген соьзлери мен мени Билял Эрдоган ман таныстырганга мен бек разы болдым.

Шай ишип эм бизи мен эстеликке суьвретке туьсип, Билял кеширгенин тилеп, термеден шыгып йол алды. Мага эм онда болганларга ол ыбз акында ийги ойды калдырды. Оннан сонъ мен аьелим мен майданда орынласкан баска юртларга карамага йолландым. Онда Турциядынъ туьрли регионларынынъ термелери азербайджан, узбек, казах, уйгур, кыргыз халкларынынъ термелери де орынласкан эдилер. Ногай термеси йыйылганлардынъ арасында белгили экени сезилди. Аьр бир терме туьрли шаралар озгарып, ыбз маданияты ман йыйылганларды таныстырды. Узбек халкы даьмли плов асын пайлады, казахлар кара-жорга деген биювин бийидилер.

Ат уьстине минип, шаппага суьйгенлерге атлар да коьп эди, колдан ясалган миллет алатларынынъ кишкей базары да курылган эди. Онда биз суьвретшилердинъ, темиршилердинъ, кол усталарынынъ коьплеген кызыклы ыбнерлери мен таныстык. Эм, элбетте, спорттынъ халк кеби бойынша ярыслары – фестивальдинъ орталык шарасы болды. Онлаган атлылар, ок атуьшылар, куьрес катнасуьшылары ыбз ара ярыстылар. Коьнъилимиз коьтерилип, биз ногай термесине кайтып келдик. Эм терме ишинде ногай йыравы Арсланбек Султанбековты коьрдим. Мен йырав акында коьп зат эситкенмен, бу йолыгыска суьйинип, оны ман таныспага алгасадым. Турцияда Арсланбек Султанбековты баьриси де таныйдылар эм суьедилер. Оны ман суьвретке туьспеге суьйгенлер де коьп эдилер. Эм соннан себеп бизге коьп хабарласпага да амал бермедилер. Коьп кетпей, оны сценага шыкпага аьзирлик коьрмеге аькеттилер.

Соьйтип, «Этноспорт» деген маданиятлык фестивальге бизим барувымыз толы коьнъил мен эм йылы сезимлер мен эсимизде сакланды.

АБДУЛ-АЛИМ МАХСУТОВ,
Стамбул каласы.

«Юрек болса, картаймага суьймейди»

Быйылдынъ 20-ншы сентябринде ногай шаири Явгерет Дильманбетова ыбзининъ сыйлы мерекесин белгиледи. Аьли де коьпте, 1970-нши йылларда онынъ биринши ятлавлары, ол замандагы «Шоьллик маягы» район газетасыннан уьйкен дуныяга йол алдылар. Явгереттинъ ишки сезимлери, ойлары оны аьр заман да ерден ыбрге коьтерип, кызалактынъ коьнъилине поэзия канатларын байлайтаган эди. Сол сезимлери мен ол Дагестан патшалык педуниверситетининъ филология факультетине туьсти эм оны уьстинлики окуп кутарды. Онынъ ис ыбмири школада окуьтуьшы болып куьлык этуьви мен ыткен. Аьли де ол Шешен Республикасынынъ Воскресеновск авылында яшайды. Явгерет окуьтуьшы кесписин сайласа да, сав яшав ыбмири шаир болып калды. Соьз ыбнерине суьйимликти ол ыбз окуьшыларында да тербияламага шалысты. Йыл сайын бизим газетада, «Ногай давысында» онынъ ятлавлары баспаланып келеди. Буьгуьнге дейим айырым авторлык китаби шыкпаган болса да, газета окуьшылары онынъ ятлавларын янына якын аладылар, неге десе Я.Дильманбетова соларга ыбз янынынъ ярыгын да, ялынын да коьспага ымтылады. Явгеретке хайырлы яс болсын деп айтып, оны кутлап, армаган да берк ден савлыкты, узак ыбмирди, ыбнер куьваты ыбренгенин йораймыз!

М.ХАНОВ.

Явгерет Дильманбетова

Доьртликлер

х х х

Яслыгымыз баасы йок баргыдай,
Болган экен бу яшавдынъ йолында.
Курткашашка суьйинип эм оралып,
Саркып уштык биз

Кудайдынъ колында.

х х х

Кыймасларым, эндигиси тетейлер,
Бир йыл бирге тувган эдик, биз,
тенълер.
Яслыгымыз шайыт бизим дослыкка,
Коьрискенде биз кувнаймыз

дайым да.

х х х

Ах, куьз шагым, тагы озып барасынъ,
Мени тагы бир ясыма эсейтип.
Неше кере сен айланып келерсинъ
Яз бан кыстынъ арасында кос болып.

х х х

Йылдан-йылга эсееди аьдемлер,
Яшав юги яслыкты арт таслайды.
Аьвлигеди инсан туьрли куьез бен
Куьнъирт куьзлер калганын

сонъ аьнлайды.

Балдан таьтли

Кишкей уныгым Раянага

Босап калган бавырымды
Ак шешектей яйнаттынъ.
Пашман калган юрегимди
Бозторгайдай сарнаттынъ.

Янымдагы ярамды
Балдай этип эмлединъ.
Нурлы болган бесигим
Суьйинтеди юректи.

Эсселер

Куьн мен туьннинъ айлели авысуьвы
айландырады уьйкен Ерди аспанда.
Куьн эм Ай да бир-бирине етеялмай,
ыблшегендей боладылар

дуныядынъ ыбмирин.

Куьннинъ саьвлелери ярыклыктынъ
Алтын ямгырын аямай севиь турады;
Тек Ай эм юлдызлар болса – коькшил
Ярасык эртегидей бийик

суьвык аспанда.

х х х

Ызгы куьзги шагымыз аста-акырын
бурылады бираз эректеги

кыс мезгилге.

Коьнъилимиз тоьмен болады: калай
болады экен кыс заманы яшавдынъ.
Юрек болса, картаймага суьймейди,
Аьли де эсте узак

яслыктынъ ушкынлары.

Тек ыбмир баьрине де
бирдей этип карайды:

Аямайды, сыйпамайды,
Тек сынаиды, сынаиды

ызгы ойлар ман,

Ызгы йоллар ман эм энъ де
ызгы куьрсинуьв мен...

Суьвретте: Я.Дильманбетова (онъда)
келини эм унык кызы ман.

Кутлавлар

Сыйлы дагестаншылар!

15-нши сентябрьде биз суьйикли байрамымыз Дагестан халкларынынъ бирлик куьнин белгилеймиз. Онынъ маьнесинде терен тарихлик эм аьн байлыгы болган тамырлары бар. Дагестаннынъ коьп миллетлик халкы ыбмир бойы тил бирликте, авылдаслыкта яшап, кыйын шакта бирлесип, кыйынлыклардан тувган ерин, ыбз уьйлерин коришалап келгенлер. Бу байрам Дагестан – бизим ортак Элимиз дегенди билдирген байрам болады. Эм онынъ келеектегиси бизи мен байланыслы.

Баьри дагестаншыларды да ак юректен байрам ман кутлайман. Эм аьр бир аьелге тынышлык, эмишлик, Дагестанга эм Уллы Россияга каратылган исинъизде йогары етимислер йорайман.

А.ЗИМИН,
«Тарумовский район» МО аькимбасы.

Аявлы дагестаншылар!

15-нши сентябрьде республикамыз Дагестан халкларынынъ бас патшалык байрамларынынъ бирисин байрамшылайды. Дагестан халкларынынъ бирлик куьни бизге халкымыздынъ бас баскалыкларын –элимизге, янымыздагыга суьйимликти эсимизге туьсирмеге демевлик этеди. Биз бирге болсак – биз куьшилимыз! Эм буьгуьн бизди республикамыз, онынъ тарихи дагестаншылардынъ коьплеген аркаларынынъ эткен ыбрметли ислери уьшин ыбктемлик сезими бирлестиреди.

Аявлы дагестаншылар! Сизди Дагестан халкларынынъ бирлик куьни мен кутлайман! Баьринъизге де берк ден савлык, наьсип, келеектегиге ийги сеним йорайман. Аьр бир уьйде, аьр бир аьелде тынышлык, эмишлик эм суьйиниш болсын!

Э.КАРАГИШИЕВ,
«Бабаюртовский район» МО аькимбасы.

Еримизди тазалыкта саклайык

Билим куъни басланаяктан алдын 27-28-нши август айында Ногай районында экологиялык эм санитарлык йорыгын озгарув бойынша уйкен субботник уйгынланып оьтти. Билимлендируув, савлыкты саклав, социаллык, маданият, спорт орталыклары, район администрация аппаратынынъ коллективи, учреждениелер, организациялар, тармаклар боьликлерининъ етекшилери, социаллык орталыклардынъ, савлайы 500-ге ювык куллыкшылары экологиялык акциясында ортакшылык эттилер.

Кумлы авылында субботникте авыл етекшиси Руслан Насыровтынъ басшылавы ман авыл администрациясынынъ куллыкшылары, Шихмурзаев атындагы мектебининъ окытувшылары катнастылар. Ярастырув исине Кумлы авыл ерин коралавга, авыл маданият уйининъ куллыкшылары, «Алтынай» балалар бавынынъ коллективи, фельдшер-акушерлик пунктынынъ куллыкшылары, авыл йыйынынынъ депутатлары да оьз косымларын эттилер. Айырым техника эм автокоьлиги берилуви мен тереклер акландылар эм курыган оьленлер, тереклер кесилдилер. Кумлы авыл аькимбасы Р.Насыровтынъ соьзи мен субботникке деп йыйылганлар

тоьгеректи кокыслардан тазалдылар. Йыйылган кокыслардынъ савлайы ягылды. Авылымыздынъ аьрекетшилери экологиялык акцияды озгарув бойынша уйкен исти озгардылар. Ис коллективи биргелес аьрекет этуви мен Д. Шихмурзаев атындагы мектебининъ тоьгергеи тазаланды. Тек бизим авылда 50 -ге ювык кап кокысы йыйылган,—деп белгилейди Р.Насыров.

Эдиге, Нариман, Терекли-Мектеб, Куьнбатар, Орта-Тоьбе, Червленные Буруны, Карагас авыл администрацияларынынъ аькимбаслары, авыл активлери эм ветеранлары ман бирге яслар Уллы Аталык согыс катнасувшылар эстеликлерининъ эм обели-

склерининъ, паркынынъ тоьгерегин тазаладылар.

Субботникте федераллык эм республикалык йолларынынъ тоьгерегине де уйкен маьне берилди.

— Баьри авылларда да, боьтен де, федераллык йолы бойынша, рейд озгардык.

Субботниклерди озгарув аьдети — администрациялар, организациялар ис коллективлерининъ, район яшавшыларынынъ биргелесуув уьлгиси болды, — деди Ногай район администрация аькимбасынынъ исин юритувщи Р.Шангереев.

Суьвретте: *Кумлы авылында субботник юруув аьсери.*

Авылда – янъы мектеб

1-нши сентябрь – Билимлер куъни. Янъы окув йылы. Окувшылар янъы куьш пен мектеблерге абытларын аладылар. Суьйинишлер, суьйинуувлер коьп боладылар. Буьгуьн Новолак районунынъ Амет- Хан Султан атындагы Новокули авыл школасынынъ окувшыларына боьтен де ярык суьйинишли куьн болды. Олар Янъы окув йылында янъы меканга кирдилер.

Янъы школадынъ ашылувына багысланган шатлыклы шарада ДР Миллет политикасы бойынша министри Татьяна Гамалей, Дагестан Республикасынынъ Аькимбасынынъ эм Оькиметининъ администрация управлениесининъ етекшиси Артур Исра-

пилов эм баскалар ортакшылык эттилер.

Янъы школадынъ ашылувына багысланган шарады Новолак районунынъ аькимбасы Гаджи Айдиев ашты эм юритти.

Гаджи Айдиев келген конакларды хош коьрип алды, баьри келгенлерди, окытувшыларды, окувшыларды заманнынъ кыйынлыкларына карамастан, баьри тийисли шартлары болган, янъы школа меканы болганы ман кутлады.

— Янъы школа меканы мундагы окувшыларга коьп янъылыкларга йол ашар. Дагестан Республикасынынъ Аькимбасы Рамазан Абдулатипов билимге уйкен маьне берип карайды,

ызгы уьш йыл ишинде республикамызда 79 янъы балалар бавлары ман шкоалары ашылган, — деген ойын Татьяна Гамалей айтып озды, эм, ДР Аькимбасы эм Оькимети атынан школа етекшисине телевизор, Миллет политикасы бойынша министерствосыннан школа китапханасына китаплер савгалады.

Янъы школа етекшиси баьри келген конакларга уйкен савбол айтты, сонъ кызыл лента кесилгеннен сонъ, баьри де класс боьлмелерин карамага кирдилер.

Бу Янъы окув йылында Новокули авыл окувшылары окытувшылары ман бирге янъы ярык класс боьлмесинде окув аьрекетин баслады.

Билимли аьдем – уьстинликли эл

Дагестан Республикасынынъ Аькимбасы Р.Абдулатиповтынъ тапшырувы ман Россия Федерациясынынъ финанслар министерствосынынъ эм Россия Банкынынъ колтыклавы ман, уьстимиздеги йылдынъ сентябрь айынынъ ишинде, республикадынъ окув ошакларында финанс яктан билим куъни болып озаяк.

Бу Савлайроссиялык программадынъ мырады – финанс яктан яшавшылардынъ билимин арттырув, соны ман байланыста бу программадынъ бас приоритети – яслар ман аьрекет этуув. Биринши кере бу шара 2011-нши йыл 8-нши сентябрьде «Финансист куьнине» багысланып озган эди. Бу йыл болса бесинши кере озгарылаяк. «Финансист куьни» белгиленуви де сол йыл РФ Президенти мен токтастырылган.

Шарада йогары эм орта окув ошакларынынъ студентлери кат-

наспага боладылар. Мырадлары бар аьдемлер Савлайроссиялык программады уйгынлав комитетине аьризе бередилер эм оьзлерин ыхтыярларына коьре, финанс яктан билимин коьрсетер ниети мен дерис, семинар, лекция, ойын озгармага болады. Сол шаралар да оьз еримизде яде Москвада озгарылмага керек. Солай ок шарада катнасаганлар йогары кеспили финансистлер озгараяк шараларда да катнаспага ыхтыярлы. Соларды да студентлер алдында соьйлемеге сулыбы бар аьдемлер озгараяклар.

Оьзинъиздинъ финанс яктан билиминъизди арттырар мырад пан Савлайроссиялык шарада катнаспага суьйгенлер онлайн-аьризе толтырмага кереклер, эм уйгынлав комитетине сонъгы номерли телефонга тел сокпага болады: **7(495) 911-67-00.**

Г.КУРГАНОВА.

Орталык ашылаяк

2016-ншы йылда «Россия миллетининъ бирлигин беркитуув эм Россия халкларынынъ этномаданиятлык оьрленуви (2014-2020)» Федераллык целевой программага Дагестан Республикасынынъ Миллет политика бойынша министерствосынынъ баславы ман ана тиллерди уйренуув Орталыгын туьзуув бойынша шаралар киритилген.

Бас деп Орталык оьзине «полевой» материал деп аталатаганды йьнов уьшин Дагестаннынъ районлары бойынша экспедицияларды уйгынлав бойынша борышларды алмага керек. Солай ок Орталыктынъ борышларына тиллердинъ эм туьрли диалектли кеплер документациясы (ол бас деп тиллер бойынша текст, аудио эм видеоматериаллар банкын туьзуув) киреди.

Биринши кезекте «Россия миллетининъ бирлигин беркитуув эм Россия халкларынынъ этномаданиятлык оьрленуви (2014-2020)» Федераллык целевой программасы бойынша Орталык туьзуувге 150 мынъ маьнет акша шыгарылган, республика-

лык бюджетиннен шыгарылаяк акша – 500 мынъ маьнет.

Аьлиги заманда бизим республикада тиллер мен байланыслы бас актарув ислер Россиядынъ миллетлер академиясынынъ Дагестан илими орталыгынынъ Тил, адабиат эм саният институты ман, ДГУ-дынъ эм ДГПИ-динъ сол тармаклы факультетлери мен юритиледи. Актарув ислер мен аьрекет этуувден баска болып, ана тиллерди уйренуув Орталыгы окувшылар эм студентлер арасында ана тиллердинъ сыйын арттырув борышын толтыраяк, информация-методикалык ярдам этеек эм Дагестан халкларынынъ бай тил калымжасын саклавга каратылган туьрли проектлерди яшавга шыгармага демевлик этеек.

ДР-нынъ Миллет политика бойынша министерствосы Орталык уйкен илими актарув яде илими-билимлендируув учреждениеси негизинде туьзилер деп ниетленеди. Проектти яшавга шыгарув уьшин енъуьвши конкурс шаралар барысында белгиленеек.

Савдуныялык тарихинде маьнели оьзгерис

Россия тарихи халк эсинде оьмирлерге сакланмага тийисли болган уллы оьзгерислерге дайым да бай болган. Аьр заманларда да элимиздинъ яшавшылары эли уьшин янын, канын аямай куьрескенлер.

Россия Федерациясында 2-нши сентябрьде Экинши савдуныялык согысы тамамланган куьн деп белгиленеди. 2010-ншы йылдынъ 23-нши июлинде РФ Президенти Д.Медведев «Россиядынъ эсте-

ликли эм согыс данъклы куьнлери акында» Федераллык законынынъ 1(1) статьясына «Туьрленислер киргистуув акында» Федераллык законаына кол баскан.

Аьдемшиликтинъ тарихинде белгили болган энъ де каты савдуныялык согысы алтты йыл узагына барды. Ол 1939-ншы йылдынъ 1-нши сентябринде Уьшинши рейхтынъ Польшага шапкынлык этуьвиннен басланды. Бу согысында 61 эл ортакшылык

этти, 40 элдинъ еринде согыслар юритилдилер, баьриси 1,7 миллиард аьдем катнаскан деп билдириледди. Маьнели согыслар Куьнтувар Европада болдылар. Мунда Германия эм онынъ союзниклери СССР-га карсы турдылар. Уьшинши рейх эм онынъ союзниклери бузгышланган сонъ, 1945-нши йылдынъ 8-нши майында нацист Германиядынъ капитуляция кагытына кол басылды. Уллы Аталык согысы тамамланганнан 3 ай

кеткен сонъ, СССР Японияга согыс баслаягын билдирди. Солай ок СССР-дынъ Савьтлы куьшлери Япониядынъ ерде юретаган бас аьскерлерининъ куьбин бузгышлады. Совет аьскерлери сырт-куьнтувар Китайдынъ ерлерин, Корей полуостровын, Куриль аралларын эм Керуув Сахалинди босаттылар. Соьйтип Итуруп, Кунашир, Шикотан эм Хабомаи араллары Совет Союзына коьштилер.

Н.КОЖАЕВА.

ЯШАВДА БЫЗ

Эр йигит – эли уьшин

*Яшав туьби – сары алтын,
Излеп тапкан кисиге.*

*Яшав туьби – кара апас,
Ойламаган тентекке, –*

деп такпаклап айтады бизим авылдасымыз, авыл яшавшылардын сыйлы, абырайлы ясуьйкени Ахмат Биймурза ууылы Кульниязов. Ол 1946-ншы йыл Янъы авылында ярлы эгиншидинъ аелинде тувган. 1966-ншы йылда А-Х.Джанибеков атындагы Терекли-Мектеб авыл орта школасын оқып битирип, 1969-ншы йылга дейим Совет Аьскер сырасында эр борышын толтырган. Ахмат куллыкка яслай уьйренген. Ол аяли Ленин атындагы колхозда, сонъында совхозда атасына яндавыр болып, туьеге егилген тырнавыш пан пишенди, тобанды тырнап, йиклерге уьймеге коьмеклескен. Савытлы куышлер сырасыннан кайгытп келип, 1972-нши йылга дейим Ленин атындагы совхозда учетчик, бухгалтер болып ислеген.

1972-1974-нши йылларда Ахмат Биймурза ууылы Ставропольде совет-партия школасын оқып кутарган. 1974-75-нши йылларда КПСС Ногай район комитетинде боьлик инструкторы болып куллык эткен, а 1975-нши йылдан 1998-нши йылга дейим Арсланбек авыл Советин басшылаган.

Ислеп юрген аьсеринде 1980-нши йыл Ростовтагы йогары партия школасын оқып битиреди. 1998-нши йылдан алып бу куьнлерге дейим Ногай драма театрында актер, режиссер болып куллык эткен. Ол кайсы ерде ислесе де, иске янын берип, бир неше савгаларга да тийисли болган. Ога миллет маданиятына коскан салдарлы уьлиси уьшин Дагестан Республикасынынъ ат казанган маданият куллыкшысы деген сыйлы ат берилген.

Ногай районымызда Таьтли-Булак авылында Ахмат пан Аvasхан мине деген коьримли аьеллердинъ бириси, авыл ясуьйкенлери, маслагатшымыз. Олар баьрине де туьз кенъесин берип, ясларды тувра йолга салатаган аьдемлеримиз. Оьзи яшавды суьйип билгенлей, оьз

халкынынъ да яшавы ярык болганын суьйди. А.Кульниязов Арсланбек авыл Советинде 23 йылдан артык заман куллык этип, авыл яшавшыларынынъ аьжетлерин битируьвде, онъайлы аьллер туьзуьвде, нызамды беркитуьвде коьп ислер юритти. Онынъ талабы ман мектеб, балалар бавы, маданият уьйи эм баска керекли меканлар салындылар. «Бузганга – наьлет, туьзгенге – рахмет» дегенлей, Ахмат-агавымыздынъ эткен ислери, аьдем суьерлиги, ашык коьнъиллиги, ярдам этуьви, оьнери халк авызында турады. «Халк бактысы – меним бактым», – деп А.Кульниязов ногайымнынъ бойын оьстирмеге суьетаганлардынъ бириси. Сол затгы ол аян шайытлайды бурынгы халк йырларын домбырада ойнап, аьлемет тавысы ман йырлавы ман. «Айланай» патшалык фольклор-этнографиялык ансамблинде катнасып, республикамызда, Астраханьде, Каракалпакияда, Шешен Республикасында, Карашай-Шеркеш еринде ногайдынъ кайдай бай шебер тили бар экенин коьрсеткен. Ахмат Биймурза ууылынынъ бурынгы баьтир элдинъ балалары оькиметин йойып, халкы бес кесекке боьлинип, ер-ерде яшаганына, тил бирлиги болманына яны айлак та авырайды. Буьгуьнлерде ясларымыз элин таслап баска ерлерге тентиреп кеткенине корланады.

Ахмат-агавымыз 45 йыл узагында ян косагы Аvasхан ман татымлыкта яшап келедилер. Олар доьрт балады асырап асыл этгилер, уьйли-эсикли этип, тийисли билим берип, авылымыздынъ мине деген наьсипли аьеллерининъ бириси боладылар. Оьзининъ яшав оьмирин А.Кульниязов толы кебинде аьелине, балаларына, авыл-элине берип келеди. Мине сол тувыл ма эр йигиттинъ туьз йолларынынъ бириси. Уьлгили, куллыкшы, оьрметли аьдемлер Кульниязовлар!

Г.ЯНГАЗИЕВА,

Калинин авыл орта школасынынъ окутувшысы.

Суьвретте: Ахмат Кульниязов (солда) иници Амирхан ман.

ОБЗ ОЙЫН АЙТАДЫ

Аьдетсиз элдинъ

баласы онъарма?

Аьдем. Тувганнан - оьлгенше яшав оьмирин оьтеди. Ол тувганда савлай тукумы, авылы суьйинеди. Бизим халкымызда бир неше куьн узагында байрам болады. Янъы тувган балады заманы келгенде, больницадан туьрли шарлар байланган автомашиналар ман аькететаган да буьгуьнлерде аьдет болып барады. Сол балага алатаган кийимлер ше. Алдынгы заманларда, тувган бала кырк куьнге дейим боьлепишке оралып туратаган болган болса, буьгуьнлерде тувганнан сонъ доьрт-бес куьннен кийим кийип баслайды. Сол да яшав аьллери йигиленип баславы ман яде болса, халкымыздынъ – меники артык! – деген базласувы ман байланыслы болар.

Бала тувганда суьйинемиз, оларда баьри зат та ййги болганын йораймыз. Аьши, неге ди соларды тербиялавда янъылыслар йиберемиз. Яде болса, оьз тербиямыз тийисли дережеде тувыл ма экен?

Яшав айкасларын коьре, эсите турганда, сол сораьларды эм солар ман байланыслыларды оьзи- оьзиме, янымдагы йолдасларыма беремен. Яваплар да, ойлар да туьрли болады. А оьзим болсам, бир ерлерде явап бере алмай тутлыгатаган ерлер де болады. Элбетте, яшав оьмирин озгарув, майданды оьтуьв тувыл экен.

Буьгуьнлерде мени кыйнайтаганы, кайгыртатаганы – балаларымыздынъ туьрли кыйынлы аьллерге туьсуьви. Олай дегеним, газетамыздынъ оьткен номеринде З.Аджиманбетовадынъ «Ясы етпегенлерге маьне бериледи» деген билдируьв макаласы баспаланып шыкты. Сол макаладан бизге район орталыгымыздынъ школарынынъ окувшылары карбамазепин ишип увланганлары акында айтылады. Бу бизде биринши болып турган ис тувыл. Бир-эки йыллар артта да балалар наркотикли амаллар ман пайдаланып, увланып Ногай ЦРБ-сына туьскен эдилер. Биз билмей калатаган ерлер не шаклы да болады. Кайтип куьшли суьетаган, олар уьшин яшавларымызды курманлык этпеге разы болып оьстиретаган балаларымыздынъ сондай аьллерге туьсуьвин кайтип йиберемиз? Яшамага баьри ййгиликлер бар балалар сондай аьллерге неге туьседилер экен?

Сол мен йогарыда айтылган макалада билдирилетаган балалардынъ (олардынъ атлары СМИ законына коьре белгиленмейди) алдыда бактылары кайдай болар экен? Солар яшавдынъ туьз йолына туьсер ме экенлер яде болса, олар оьз бактыларын туьп-тамыры ман юлкар ма экенлер? Оны

яшав коьрсетер. Тек буьгуьнлерде биз ясы етпеген оьспир сондай аьллерге туьсуьвдинъ себебин тайдырмага шалысув керекпиз.

Сол хабарды эситкенлей ок бу макаламды язбага токтасканман. Бизим яшайтаган еримиз коьп уьйкен болмаганнынъ себебли, бизде болган зат тез яйылмага амырак болады, аз болса, аьдемнен- аьдемге куьшеюв мен де коьше береди. Биз коьп ерлерде терисликлерди коьрсек те, уьндемей озамыз, айтсак хатер калайк, аньламаганлар – айтканнынъ ети аркасына дейим етиспелигин излеп, соьз кувайк. Соьйлесе, соьз коьп, элбетте, аьр бир тайпа-тамырда ййги де, яман да кылыклы аьдемлер боладылар. Тек ол меникин айтады экен деп, биз коьретаган етиспеликти айтпай калдырмага керек тувылмыз. Эртректерден алдын шалсак, бир неше аьдемнинъ бактысын ййги йолга салмага себеплик этермиз. Биз коьп санлы халклардан тувылмыз, соны мутпага да керек тувылмыз. Бизим миллетимизге бир аьдем де баалы.

Меним, эситкен хабар бойынша юриткен, журналистлик тергевиме коьре, сол дарман ишип увланган балалар экеви де толы болмаган аьеллерде тербия аладылар. Сол аьеллердинъ бузылувынынъ, элбетте, оьз себеплери бардыр. Оларды мен буьгуьнлерде айыплап болмайман, аьр бирисинде – оьз акыйкатлыгы. Тек белгилеп озбага суьемен, ата-анадынъ ойсызлыгы, балаларынынъ келеектегисин ойламай аьел бузылувы – балалар кыйынлы аьллерге туьсуьвге себеплик этеди. Аьеллер туьзиледилер, бузыладылар. Биз сол затларды токтатып та болмаймыз, сол яшав ман бирге, табият пан туьзилген зат. Биз – аьдемлер бирге яшап болмаганлай, тийисли кепте айырылып та болмаймыз. Бир як экинши якты яманламай да болмайды. Баьри ашувды балаларга тоьгедилер, олар да уьйкенлердинъ маьселелери мен таныс боладылар. Кыскаша айтканда, биз айырылысув йосыктарды да тутып болмаймыз.

Аьли мен яшав бултыкларын туьзетемен демеймен, оьзим коьп яшаганлардан да тувылман, яшав оьмиримде кайдай аьллерге йолыгаягымды да тек бир Кудай биледи. Тек сондай хабарларды эситсем, оьсип келеяткан ясларымыз кыйынлы аьллерге туьсип калсалар яным авырайды. Олар ша бизим элимиздинъ, кишкей ногайымыздынъ келеектегиси.

Г. САГИНДИКОВА.

ЙОЛЫГЫС

Кадриядынъ поэзиясын суьемен

2016-ншы йылдынъ 10-ншы сентябринде Ногай районынынъ Терекли-Мектеб авыл Кадрия атындагы орта мектебинде 11-нши класс окувшылары белгили лак эм орыс халк шаири Космина Мугутдиновна Ибрапилова ман йолыгыс озгардылар. Выпускной классларынынъ окувшылары Дагестаннынъ халк шаири, ДР-нынъ Патшалык баргысынынъ лауреаты, ДР ат казанган маданият аьрекетшиси туьрли жанрларга язылган 17 китаплерининъ авторы Космина Ибрапиловады эс берип тынъладылар. Белгили ногай шаири Кадрия оқыган класста эм ол олтырган сыпырада К.Ибрапилова оьзининъ эм Кадрияга багысланган

ятлавларын оқыды, оьзининъ яратувшылык йолы акында хабарлады, окувшылар берген сораьларга яваплады. Йолыгыстынъ сонъында К.Ибрапилова окувшылардынъ акыллылыгын, ярасыклыгын, тербиялыгын, коьнъилин коьтергенин белгиледи.

Оннан сонъ мектеб етекшилер конакты шаирдинъ китаплери, документлери, коьйлеги эм явлыгы сакланган Кадрия атындагы класс-музейине элтедилер.

– Мен яс заманымнан алып Кадриядынъ поэзиясын суьемен, онынъ ятлавларын ятган билемен эм аьлиге дейим де онынъ кателенип оьлуьвине кыйналаман... Буьгуьн

меним коьптен ойлаган ногайдынъ оьнерлери мен бай болган, берекетли еринде болмага деген мырадым

толды, – деп белгиледи шаир.

– Капельгородский атындагы паркы ман кыдырмасанъ, сен сав-

лай Терекли-Мектебинъ ярасыклыгын коьрмейсинъ! Авыл XVIII оьмирдинъ ортасында курылып баслаган. «Терекли» ногай тилинен коьширгенде –ол коьп санлы тереклер оьскен ер, а «мектеб» ол школа болады. Аьлиги замандагы район орталыгында – патшалык администрациясынынъ официаллык ваькили пристав Ф.О. Капельгородский ерлескен болган. Онынъ етекшилиги мен авылда артезиан куйысы казылады эм емис бавы шашылган, – деп хабарлады белгили журналист, ямагат аьрекетшиси эм аьлиги заманда республикалык «Шоьл тавысы» газетасынынъ бас редакторы Э.Кожаева.

БИЗИМ ХАБАРШЫ.

Бизим касымыздагы аьдемлер

Муннан бир неше йыл алдын белгили ногай язувшысы Бийке Кулунчаковадынъ Махачкалада «Эки заманнынъ шайыты» деген китаби шыккан эди, онда документ-лерге негизленип художестволы макала-лар, яратувшылык суьвретлер эм эсселер орынласканлар.

Китаптинъ яратувшылык суьвретлев-лер орынласкан кесеги аскер басшы-сы эм ногай патшалык негизин салувшы Эдиге акында тарихлик макала ман басла-нады. Макалады окый келип, онынъ ийги, татувлы тил мен язылганын белгилеп, оьзи язган тема бойынша язувшы тарих-лик материалды да терен байырлаганы-на аьжепсинмей калмайсынъ. Халктынъ тарихи атаклы аьскер басшысы, Ногай Ордады уйгынлаган Эдигединъ акында билмеге суьйгенлер бу макаладан тийис-ли билдируьвлер алаяк. Соны ман бирге Эдигединъ бактысы, Ордадынъ бакты-сы язувшыдынъ янына исси тиетаганы онынъ хабарлавыннан аян сезиледи.

Китаптинъ экинши макаласы Избер-баш каласында яшап, сондагы педучи-лишединъ суьврет-график боьлигинде ислеьтаган ногай суьвретши Шагитбек Казбеков акында. Макалады окыганлар, ама Казбеков суьвретшидинъ яратувшы-лыгы ман таныс тувыллар, онынъ шыгар-малары ман кызыксынмага болаяклар.

Ногай районында врач йьравшы Асан-бий Алиевти танымаган аьдем аз эди. Мен де оны ийги билетаган эдим. Ол ашык юрекли, аьр бир аьдемди оьзининъ ювы-гындай коьретаган, коьнъилинде тазалык сагынган аьдем эди. Инсаннынъ сол сапатларына онынъ врач болып куллык эткенин де коссанъ, сондай кеспиге Асан-бийдинъ ыспай келисетаганын белгиле-мей болмайсынъ. Ол оьзининъ куллыгы бойынша аьр кимге де коьмекке келме-ге аьзир эди. Ама Асанбийде Кудай бер-ген тагы да бир зейинлик бар эди: ол саьарли тавысы ман уста йьрлайтаган эди. Оны тынълаган аьдем йьрга бойсын-май, парахат калмайтаган эди. Бу хаси-етлердинъ баьриси уьшин де Асанбий-агавымыздынъ келпети коьплердинъ эсинде калган. Аьне сондай коьрнекли аьдемге багысланган Б.Кулунчаковадынъ очерклерининъ бириси. Б.Кулунчако

ва да А.Алиевтинъ келпетин ашык коьр-сетпеге шалысады эм язувшыдынъ сол ниети яшавга шыгады деп ойлайман.

Тагы да бир оьз кесписи бойынша сулыбы арткан, билимин артгырар уьшин коьп куьш салган ийги аьдемнинъ атын халкка билдир-меге шалысады язувшы. Ол Бабаюрт райо-ныннынъ Геме-Тоьбе орта мектебининъ тарих бойынша окьгувшысы эм директордынъ окув бойынша орынбасары, тарих илмиле-рининъ кандидаты, мектебтинъ ТОКС-нынъ етекшиси Разиет Салавдин кызы Амангуло-ва. Язувшы Разиет Амангуловадынъ педа-гог иси акында айта кетип, оьз макаласында онынъ мектебтинъ ТОКС етекшиси болып юргистетаган аьрекетине артык эс этеди. Мысалы, мектеб окувшылары Разиет Салав-дин кызынынъ етекшилеви мен Кавказдынъ яс излевшилерининъ Нальчикте озган кон-грессининъ лауреаты болдылар, «Яслык, илми, маданият» деген Москвада озган сав-лайроссиялык конференцияда 3-нши орын-ды алдылар. Солай ок Р.Амангулова Россия излевшилерининъ Москвада озган съезди-нинъ делегаты болган. Аьне сондай аьдем-лер мен таныстырады бизди язувшы.

Савлай элимизге кыйын заманлар келип

турганда Дагестан Республикасын басшы-лады Магомедали Магомедович Магоме-дов. Онынъ акында ким не зат айтса да, ама Магомедали Магомедовтынъ акылы, уйгынлав сулыбы, аьдемшилик сапаты йогары дережеде эди. Республика етекши-сининъ аьр дайым да кыйын ерлерде оьзи болувы, караклар ман йигит кепте коьзбе-коьз соьйлесуьвлер юриткени коьп затты айтады. Республикадынъ кыйын йыллар-дагы басшысынынъ келпетин де ашпага шалысады язувшымыз китабинде.

Расул Гамзатов Дагестаннынъ абырай-ын, баска халклар арасында коькке дейим коьтерди. Буьгуьн Дагестаннынъ осала аьдем-лерин коьргенлер не деп айтаяклар. Коммер-ция уьшин динин сатагаанлар да, дережели куллык уьшин кайдай яманлыкка (аьдем оьл-тируьвге дейим) баратаганлар да, республи-када системадынъ есири болып, дурыссыз-лыкты коьбейтип, халктынъ яшавын кыйын-лы этип койган чиновниклер де-Дагестанды бийлеп алганлар. Расул Гамзатовтынъ поэзи-ясы тувган ерде мундай яманлыклар кайтип оьрленмеге болады?! Р.Гамзатовтынъ поэзи-ясына келиспеге дагестаншыларга аьли де коьп бар. Б.Кулунчакова Р.Гамзатовтай уьй-кен, планета оьлшеминдеги аьдемнинъ ярык юреги акында хабарлайды. Онынъ уьлги-синде бизди увакланмай, ийги аьдем болма-га шақырады.

Б.Кулунчакова авар поэтесса Ф.Алиевадынъ кенетеннен дуьнядан тай-ган увылына багысланган китаби акында , анадынъ кайгырган юреги, увылдынъ кел-пети акында яны авырып баслайды. Ана-дынъ дуьнядагы тилеги калай анъланыш-лы болады!

Меним уьйкен тилегим

Дуьня болган шаклы:

Тазалансын дуьня

Кайгылардан баьледен.

Китапте ногай поэтессасы Кадрия акын-да да оькинишке толган, ялынылы сыдыралар бар. «Коьп йыллар алдын Махачкалада оьзи-нинъ уьйинде яс, ыспайы эм уьйкен талантлы ногай шаири оьлтирилди, аты онынъ Кадрия эди. Сол яманлык эткен аьдемлер оьзлери-нинъ кара ислерине коьре, бакты ман демби-ге йолыктырылганына шекленмеймен. Баь-ри зат уьшин де аьдем явап бермеге керек. Талантты оьлтиргени уьшин эки кабат явап

бермеге туьседи деп ойлайман, неге десе Кудай коьп аьдемлердинъ ишиннен бирев-ди сайлайды ога баалы савгады тапшырув уьшин. Аьдем сол талантты Ерде кулланма-га керек, сол Алла-Тааладынъ буйрыгы.

Кадрия яслай кетти. Шынтылай да, ол оьзининъ ялынылы ятлавлары ман коь-плеген аьдемлердинъ юреклерин есир-ге алган болаяк эди. Буьгуьн бизим ара-мызда турып, оьзининъ окувшыларыннан кутлавлар алып, оьзининъ яшавына, данъ-кына суьйинип тураак эди.

«Эки заманнынъ шайыты» деген китабинде биринши ногай шаирлери-нинъ, аьлиги язувшылар Х. Авшалумов, Н.Тузовадынъ яратувшылыклары акында кызыклы макалалар окумага болады.

Солай ок Б.Кулунчакова оьз китабин-де политикалык, эдаплык темага да маь-не берген. Оьз макалаларында язувшы тыныш тувыл темаларга назарын карата-ды эм олардынъ акында оьз ойларын ашык кепте тувра айтпага шалысады. Мага коь-ре Б.Кулунчаковадынъ яратувшылыгынынъ бир белгиси – ол юрегиндеги ойларын ясыр-май, ашык кепте айтувы. Ол бир де бу тема ябык, мене заттынъ акында айтпага аькис, аьне заттынъ акында язбага кеш яде эрте деп калмайды, ойлары ман, сезимлери мен оьз окувшылары ман шебер боьлиседи.

Соны ман бирге, китаптинъ интернаци-оналлык ягын да белгилев тийисли. Китап-те биз туьрли миллетлердинъ ийги аьдемле-ри мен танысамыз, яслардынъ ийги хасиет-лерине сукланамыз. Дуьняда ийги аьдемлер бар экени, олар бизим тоьгерегимизде яшага-ны яде яшайтаганы акында, соны ман бирге яшав йолы эм бир оравлыксыз ашык йол деп айтувда кыйын эм аьдем сол кыйынлыклар-ды тийисли кепте оьтип уьйренмеге керегин де айтады язувшы оьз китаби мен.

Соны ман бирге ногай шоьл кыйыншы-лары акында китапте аз язылган деп ойлай-ман, неге десе асылы шоьлден шыккан язув-шылар олардынъ акында язбаса, ким язаяк?

Белгили язувшымыз Бийке Кулунчакова политикалык, культуралык яшавдынъ кенъ йолына шыгып, оьзининъ назарын савлай республикадынъ яшавына каратканын эм сол борышты тийисли дережеде шешкенин хошламай болмаймыз.

МАГОМЕТ КОЖАЕВ.

СОГЫС БАБТИРИ А.АСАНОВТЫНЪ 95 ЙЫЛЫГЫНА

АЛИМХАН

(поэма)

Халкымыздынъ йигит увылы, аьскершилик «Данък» орденининъ толы иеси, Ногай районынынъ Нариман авыл яшавшысы Алимхан Боранбай увылы Асанов тувганлы бойылдынъ 23-нши сентябрин-де 95 йыл толаяк эди. Ол 1921-нши йылда тувган, 1974-нши йылдынъ 14-нши январинде дуьнядан тайган. Ногай халкы данъклы увылын эсинде саклайды. 1979-ншы йылдан алып А.Асановтынъ кубогы бой-ынша волейбол ярысы оьткериледи. Онынъ аты Терекли-Мектеб авы-лындагы орталык орамлардынъ бирисине, Нариман авыл орта школа-сына берилген. Халкымыздынъ Баьтирлер аллеясында, Ногай уьлке-танув музейинде онынъ бюстлери салынган. Республикамызда Совет Союзынынъ Баьтири деген атгы алганлар саны 60-тан артатаган болса, аьскершилик «Данък» орденининъ уьш те дережелери мен савгалан-ганлар тек 7, солардынъ бириси – бизим ердесимиз А.Асанов, ол биз уьшин уьйкен оьктемлик.

Шаир, язувшы Анвар-Бек Култаев Алимхан Асанов акында коь-плеген материаллар йыйнаган, онынъ оьзи мен хабарласув юриткен эм тамамында 1973-нши йылда «Алимхан» деп аталган поэмасын язган. Соны язаякта ога оьзлерининъ ой-маслагатларын ол замандагы согыс эм ис ветеранлары Бадий Аджигельдиев, Асан Межитов, язувшылар Суюн Капаев, Куруптурсын Оразбаев эм оьзгелер бергенлер. Йигит увылымыз-дынъ 95 йыллыгы алдында авторга ногайлар яшайтаган авыллардагы школалардан, культура уьйлериннен эм баска аьдемлерден поэма керек эди деген тилеклер де туьседи. Бу поэма кирген йыйынтык коьп йыл-лардынъ артында баспаланган. Сол себептен оны коьплерге тавып оку-мага кыйынлы. Алимхан Асановтынъ мерекеси мен байланыслы болып, онынъ ярык эстелигине сый этип бу поэмады баспалаймыз.

1. Эл мен коьрген уллы той

*Савлай Элде
Таза эди коьгимиз.
Сыпатларда
Куьлки эди аьр заман.
Наьсин, шатлык,
Суьйим эди соьзимиз,
Аьр аьдемнинъ
Авызында айтылган.*

*Данъьлларда
Аслык эди сап-сары
Ел эскенде
Тап тенъиздей
шайкалган.*

*Ак бавларда
Терек эди яп-ясыл,
Емислери
Куьнде ерге куйылган.*

*Орамларда
Толы эди балалар,
Шав-шувласып
Эртен-кеш топ куваган.
Ошак баста
Бар эди коьп аналар,
Абелине*

*Казан толы ас аскан.
Кенъ шоьлимде
Коьп эди ше йигитлер,
Былек туьрин
Куллык этип баьсарган.
Авылларда
Толы эди аьдемлер,
Коьнъиллери
Бийик коькке ымтылган.*

*Тоьбемизде
Таза буьлт йок болды,
Кара туьтин
Басып алды данъьлды.
Орамларда
Автоматлар атылды,
Ап-ак бетлер
Кара канга боялды.*

*Куьлкилери
Балалардынъ тындылар.
Аслык кырлар
Куьйген ерге айланды.
Тереклердинъ
Бутаклары сындылар,
Авылларда
Аьдем саны азайды.*

«Согыс! Согыс!» –

Анвар-Бек Култаев

*Деген соьзлер куьн сайын
Эл уьстинде
Туьтин болып яйылды.
Ногай шоьлде
Йьрышы куслар сарнавы,
Сондай аьруьв
Яй вакытта койылды...*

*«Каза келди
Тувган Элге!» – деди халк.
Тартып бувды
Эр йигитлер беллерин.
Нава йойган
Ашувланган савлай як,
«Бузамыз», – деп,
Айтты фашист
тислерин.*

*«Эл мен коьрген
Уллы той», –
деп, бел бувып,
Бас сырада
Халк пан болды Алимхан.
Алды колга,
Берк ылады савытын,
Айтты оьзи:
«Яшар Элим, уьйим бар!».*

(Ызы болаяк).

«Бизим Асият»

Мине сойтип аталады туьнегуьнлерде баспадан шыккан ногай язувшысы, шаири эм коьшируьвшиси Анвар-Бек Култаевтинь Дагестан китап баспасында шыккан документалылык повести. Айтылган повесть халкымыздынь арасында тувыл, туьрли-туьрли ерлерде де аты ийги белгили Дагестаннынь эм Россиядынь халк артисткасы Асият Сулейман кызы Кумратовадынь яшав эм аьре-

кет йолы акында хабарлайды. Автор коьплеген материалларга таянып, белгили кызымыз акында оззининь сосы китабин йырав кызымыздынь 75 йыллыгына багыслап шыгарган.

Айтып озайык, айтылган китапте Асият Кумратовадынь оззин, аьелин, йолдасларын эм тоьгерегин коьрсететеган аьлемет суьв-ретлер де аз тувыл. Коьплеген шаирлер А.Кумратовага багыслап

ятлавлар да язганлар. Китапте оларды да таппага болаяк.

Китап аьруьв эм ярасык болып шыксын деп суьвретиши Рамиз Джамамедов та аз куьшин салмаганы сезиледи.

Автордынь янгы документалык повести окувшыларга уйкен разылык аькелер деп сеним бар.

З.ШУГАИПОВА,
Махачкала каласы.

ХАЛК КОЛ ОБНЕРИ

Юннен кийгиз тоьсеген

Яс болса да, Кадрия Баймурзаева ногай халк аьдет кол обнерининь технологиясы ман усташа каьрлеп келеди. Куьнбатар авылы юннен кийгиз басув бойынша усталары ман коьптен белгили. Кадриядынь уйинде болган сонь, биз яс кыскайкылыларымыз ногай халк аьдетин, пайдалы каьрин обстирмеге эм сакламага болаягына сенимимизди обстирдик. Кадрия оззин бу обнерге анасы Рыслыхан Ярикова (Бальгишиева) уйьреткени акында бизге хабарлады. Куьнбатар авылында алдын биз авылдас болып турганмыз. Узун куьз кешелеринде юннен кийгизлер басып, эм сол ок кийгизди онынь тесеси Канткеш Бальгишиева эм меним тетем Шапиет Межитова туьрли обрнеклер мен ярасыклайтаганы эсимде аьруьв калыпты. Эм биз уста

Кадриядан тийисли баага сондай обрнекleri мен юннен басылган намазлыкты да алдык.

Кишкей билдируьвимди тамамлай келип, белки обнерли ногай суьвретиши М.Отевалиева (мен суьвретишинь яратувшылыгы ман сукланып, онынь увылынынь разылыгы ман оларды суьвретке де алдым) уста ногай кыскайкылардынь обнерлерине дайымлыкты беретеган болар деп те ойландым. Эм суьвреттеги уста кыскайкылар алыстагы мынь йыллар артта яшаган ата-бабаларымыздынь янлары ман бизди байланыстырып келетеганын озлери де сезбей, йиплердинь ярдамы ман бурынгы аьриплерди ярасыклы обрнеклерге айландырадылар.

А.МЕЖИТОВ.

Поэзия театрында йолыгыслар

«Поэзия театрында йолыгыслар» проекти Петербург каласынынь эстрада эм халк йырларынынь йырлавшысы, «Бас сцена» телевизионлык конкурсынынь финалисти Алена Петровскаядынь яратувшылык кешликлерине коьшти.

Поэзиятеатрында Алена Петровская дослары эм ис йолдаслары онынь уьшин язган, Людмила Зыкина-

дынь репертуарыннан белгили йырларды йырлады. Йырлавшы каравшыларга оззининь ань эм йырлав йолы, окув йыллары, аьели акында хабарлады. Каравшылардынь соравларына явап береятып, ол Дагестан акында озь ойлары ман боьлисти. Озган йыл ол Дербенттинь 2000 йыллыгына багысланган байрам концертинде катнаскан, сол заман йырлавшы республи-

камыз бан тийисли кепте танысып уьлгирмеген. Бу йыл А.Петровская республикамызга Ирина кыймасы ман келген, эндиги Дагестан ога янгы яктардан ашылады. Ол пейзажларга эм дагестан асларына йогары белги берген.

Алена Петровская дагестан каравшыларын оззининь ашыклыгы ман, шынтылыгы ман, уллы зейинлиги мен сукландырды.

Туьрли кувыршаклар коьрсетиледи

Август айынынь ызгы юмасында, Дагестан Республикасынынь Маданият министерствосынынь колтыклавы ман этикалык маданият Орталыгында Санкт-Петербург маданият эм саният патшалык университетининь выпускниги, художстволы кувыршаклардынь устасы, «Янгы Дагестаннынь» бренди (сойтип ога айтадылар) Сакинат Исмаиловадынь кувыршаклар выставкасы озды. Сол билимлендируьв проекти –Халклар ара «Маяю» деген кыска ленталы яслар кинофестивалинде катнасты.

Мунда туьрли кепли кувыршаклар коьрсетилдилер, тек уйкен маьне Сакинат Исмаиловадынь авторлык иси «Тавлы кыз» кувыршагына берилди. Бу кувыршакта автор Расул Гамзатовтынь «Тавлы кыз» деген поэмасынынь бас геройы Асияттынь келбетин коьрсеткен. Сол «Тавлы кыз» кувыршагы «КуклоГрад» III Фестиваль-конкурсынынь «Шарнирная кукла» номинациясында еньюьвши болган.

Сакинаттынь оззининь тувган-оьскен ери – Дагестан. Ол кишкей заманда,

республикада Расул Гамзатовтынь «Тавлы кыз» поэмасына коьре, кинофильм салынатаганда, кишкей Асияттынь ролин ойнамага суыйген эди, ама анасы ога разы болмаган. Йыллар оьгтилери, Сакинат мырадын яшавга шыгарды – ол сол келбетги кувыршагына салды.

Буьгуьнлерде озган выставкага келген конактар коьрсетилген кувыршакларга сукланып калмай, кувыршак ясав мастер классларын да коьрдилер. Бу выставка кишкей балага да, уста суьвретиши де кызыклы эди.

Г.САГИНДИКОВА.

ЭСТЕЛИКЛИ ЯРЫС

Йигиттинь аты яшайды

Карагас авылда террористлер мен согыста янын берген ФСБ куллыкшысы, Йигитлик орденининь иеси Ислам Койлубаевтинь эстелигине багысланып озгарылатеган футбол бойынша ярыс оьгтти. Бу ярыс аьдетке кирген эм йыл сайын озгарылады.

Ярыста Ногай районынынь Карагас, Куьнбатар, Бораншы, Эдиге, Карасу авылларынан, Тарумов районынан Ново-Дмитриевка, Ставрополь крайынынь Нефтекум районынан Коясула авылларынынь командалары ортакшылык этедилер.

Ярыс бек кызыклы оьткенин белгилев керек, неге десе ойынлардынь ызына дейим биринши орынга ким тийисли болар деген ой таймады. Сойтип, каныгыслы айкасувлар аркасында биринши орынды Карагас авылынынь командасы алды. Экинши орынга Нефтекум районынан Каясула авылынынь, уьшинши орынга Бораншы авылынынь командалары тийисли болдылар. Биринши орынды алган командага 25 мынь маьнет, экинши орынга – 20 мынь, уьшинши орынга 15 мынь маьнет акшалай баргылар эм баалы савкатлар тапшырылдылар. Солай ок ийги

ойын коьрсеткен айырым футболшылар да белгилендилер. Айтпага, Карагас авылынан ийги нападаюший Магомед Чочеев, Тарумов районынынь Ново-Дмитриевка авылыннан ийги футболшы Азиз Муллаев, Нефтекум районнынь Коясула авылыннан Тимур эм Данияр баалы савгалар ман белгилендилер. Солай ок ойыннынь кызыклы озувына озь уьлисин Коясула авылыннан Данияр (тукымы белгисиз) уйкен уьлис косты.

Йыл сайын ярысты озгарувды Исламнынь тень-дослары, бирге ислеген йолдаслары, Койлубаевлардинь аьели уйгынлайдылар. Ярысты уйгынлаганларга озь разылыкларын билдирип, ойынларга катнасканларга уьстинликлер йорап, Исламнынь атайы Ильяс Койлубаев, «Шоьл тавысы» газетасынынь куллыкшысы Магомед Кожаяев эм баскалар айттылар.

Баьтир озьи йок болса да, онынь йигитлиги, онынь аты, келпети халктынь арасында яшайтаганы эм сол йигитликти юреклеринде, эслеринде саклап, аьдемлер ийгиликке артык ымтылатеганлары яшавда аянланады.

С.НУРОВ.

Суьврет ясавшыдынь выставкасы

П.Гамзатова атындагы Суьврет ясав музейинде 2016-ншы йылдынь 2-нши сентябрьден 30-ншы октябрьге дейим РФ ат казанган суьврет ясавшысынынь, Россия художестволар академиясынынь академиги Никас Сафроновтынь выставкасы озгарылаяк. Уйкен уьстинлики оьгтти онынь выставкалары Украинада, Белоруссияда, Россияда, Казахстанда. Тагы да Англияда, Францияда, Германияда эм баска ерлерде выставкалар болмага планга алынган.

Н.Сафронов – аьлиги заманда дуьнядынь уллы суьврет ясавшысы. Ол коьп жанрларда уьстинлики ислейди. Суьврет ясавшыдынь ислерининь коьбиси дуьнядынь алдышы музейлеринде сакланады.

ЭНЕРГЕТИКА

Электричестводы йойымсыз кулланув ниет пен

«Дагестан тармак компаниясы» деген АО Сырт Кавказ регионлар ара тармактар компаниясында электрокуватты эсапсыз кулланув бойынша актларды туьзетуьв акында уйьретуьвши семинар болып оьгтти. Соны оьткеруьв уьшин республикага «Сырт Кавказ МРСК-ы» ПАО толтыруьвши аппаратынан энергосаклав боьлигининь специалистлери келгенлер.

Компаниядынь актовый залында олар Махачкаладынь кала электричество тармактарынынь куллыкшылары ман йолыгыстылар. Йолыгыста регионнынь энергия тармагында туьзилген аьллерди ийгилендируьв акында созь юритилди. Мунда электрокуватты келисуьвсиз эм эсапсыз кулланув ман куьрсесуьв

бойынша шаралар комплекси айырым орынды тутатаганы белгиленди. «Дагестан тармак компаниясынынь» аьрекетининь бас йолларынынь бириси – нормативтен артык йиберилетеган йойымларды тоьменлетуьв. Бу айтылган куллык сапатлы кепте юритилсин деп Сырт Кавказ МРСК генераллык директоры Юрий Зайцев пен электрокуватты эсапсыз артык кулланув фактларын тапканы уьшин куллыкшыларга акшалай баргы беруьв акында карар алынган.

Сырт Кавказ МРСК энергосаклав боьлигининь начальниги Даниял Узденовтынь созьине коьре, сондай баргыды Махачкаладынь кала электричество тармактарынынь эм Махачкаладынь кала

Выставкада республика яшавшылары Н.Сафроновтынь 80 исин коьрмеге амаллары болаж – классика портретлерди, пейзажларды.

Н.Сафронов мастер-класслар юритеек, яратувшылык кешликлер уйгынлаяк. Тагы да ол сакат аьдемлерге коьмек этуьвде озь уьлисин коспага ниет этеди. Сагылган суьвретлерден тургызылган акшадынь бир кесегин ол Керексинген балаларды коьтергишлев фондына йибереек.

Сизди тоьмендеги адрес пен куьтеميز: *Махачкала каласы, Горький орамы,8.* Билетлердинь баасы 150-ден 300 маьнетке дейим.

Н.ХРИСТЕНКО.

«ШОЬЛ ТАВЫСЫ»
(ГОЛОС СТЕПИ)

+6

Газета коьлем коммуникациялар тармагында эм маданият калымжады коршалавда законодательстводы тутувга тергев салув бойынша федераллык службасынынь

ЮФО бойынша регионаллык Управлениесинде регистрацияланган.

Регистрациялык номери ПИ №ФС 10-6455 (26 январь 2007 й.)

Колязбаларга рецензия берилмейди. Олар кери ызына кайтарылмайдылар. Авторлар ой токтаслары редакциядыкы ман келиспеске боладылар. Авторлар язылмалары уьшин яванлылар. ДР-нынь Баспа эм коьлемлик коммуникациялар бойынша комитети.

Баспалавга кол басылуьв заманы – 17 саьатте. Баспалавга кол басылган – 16 саьатте.

Адрес редакции и издателя:
368850, Республика Дагестан, Ногайский район, с.Терекли-Мектеб, ул.К.Маркса, 49
Газета «Голос степи».
Электронный адрес: sholtavisi@mail.ru

Официальный сайт газеты (www.golos-stepi.ru)

Телефоны:

Общий отдел – 21-4-71
Индекс – 51365

Газета выходит 52 раза в году.
Тираж – 2500 экз.
Цена – 5 рублей.
Реклама и объявления публикуются по договорным ценам.

Газета опечатана в типографии ООО «Издательство «Лотос» по адресу:
367018, ДР, г.Махачкала, Проспект Петра 1, 61.

ТОКТАСТЫРУВШЫЛАР:
Дагестан Республикадынь Халк Йыйыны
эм Правительствосы.

Бас редактор
КОЖАЕВА Э.Ю.